

UDK: 341.485
Bibliid 0543-3657, 65 (2014)
God. LXV, br. 1155–1156, str. 150–162
Pregledni članak
Primljen: 10. jun 2014. godine

Jelena LOPIČIĆ JANČIĆ¹

Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine - neka pravna pitanja

SAŽETAK

U članku je obrađen istorijski razvoj genocida od najstarijih vremena. Prof. dr Lemkin prvi je upotrebio naziv genocid još za vreme trajanja Drugog svetskog rata. Generalna skupština Ujedinjenih nacija, 11. decembra 1946. godine, donela je rezoluciju broj 96/I kojom je genocid proglašen za međunarodno krivično delo, da bi praktično dve godine kasnije Generalna skupština na trećem zasedanju u Parizu 9. decembra 1948. godine donela rezoluciju broj 260 A III kojom je usvojila Konvenciju za sprečavanje i kažnjavanje zločina genocida. U članku je obrađena navedena Konvencija, njene dobre strane, pre svega obaveza država potpisnice da se u njihovom zakonodavstvu propiše genocid kao krivično delo. Takođe, u ovom članku obrađuju se i nedostaci ove Konvencije, a isto tako ističe se i njen veliki međunarodni politički i međunarodno pravni značaj.

Ključne reči: Konvencija za sprečavanje i kažnjavanje zločina genocida, rat, oružani sukob, UN.

Uvodna razmatranja

Sa nastankom prvih država, još u Starom veku, nastali su ratovi i oružani sukobi. Od tada, pa sve do današnjih dana, ratovi i oružani sukobi traju neprekidno u kontinuitetu, sa manjim ili većim vremenskim prekidima. Ratovi i oružani sukobi prouzrokovali su veliki broj poginulih i ranjenih, ogromna razaranja gradova, sela, nastanjenih mesta, uništenje privrede, kao i razaranja infrastrukture. U ratovima i oružanim sukobima

¹ Prof dr. Jelena Lopičić Jančić, redovni profesor na Akademiji za diplomatiju i bezbednost u Beogradu, e-mail: jelena.lopicic@vektor.net. Stavovi izneti u ovom tekstu predstavljaju lično mišljenje autora.

pored vojnika najviše strada civilno stanovništvo, zatim ratni zarobljenici, ranjenici i bolesnici. U svim dosadašnjim ratovima i oružanim sukobima, bez izuzetaka, vršeni su i ratni zločini protiv civilnog stanovništva, ratnih zarobljenika, ranjenika i bolesnika. Od navedenih posledica ratovanja i oružanih sukoba, za oporavak je bilo potrebno više decenija obnove koja nije mogla u potpunosti da nadoknadi nastalu ratnu štetu. Nažalost, ljudske žrtve su nenadoknadive.

U istoriji čovečanstva, dugoj više od pet hiljada godina, vođeno je na hiljade raznih ratova i ratnih sukoba. Svi ovi ratovi i ratni sukobi bili su po svojim žrtvama i posledicama stravični. Ipak, dva rata su zasenila sve dotadašnje ratove, kako po broju žrtava, tako i po razaranjima i pričinjenoj ratnoj šteti. To su Prvi svetski rat koji je trajao od 1914. do 1918. godine i Drugi svetski rat koji je trajao od 1939. do 1945. godine. Iako je Prvi svetski rat bio najkrvaviji u dotadašnjoj ljudskoj istoriji, ipak ga je Drugi svetski rat nadmašio po broju žrtava i razaranjima.

Nažalost, krivci za izazivanje Prvog svetskog rata, iako su bili označeni u Versajskom mirovnom sporazumu nisu bili izvedeni pred sudove. Indolencija tadašnjih Saveznika za kažnjavanje naredbodavaca i izvršilaca masovnih ratnih zločina dovela je do urušavanja međunarodnog krivičnog pravosuđa tako da je najveći broj tih ratnih zločinaca ostao nekažnjen.

Kratak istorijat nastanka krivičnog dela genocida

Kao što smo u već naveli, Drugi svetski rat bio je najkrvaviji rat u istoriji čovečanstva i u tom ratu nacistička Nemačka sprovodila je jednu novu "tehnologiju smrti", a to je bilo fizičko istrebljenje Slovena (Rusa, Poljaka, Srba), Jevreja i Roma. To fizičko istrebljenje obuhvatilo je, pored masovnih ubijanja i zatiranje njihove kulture i svih drugih obeležja koja sačinjavaju njihovu nacionalnu identifikaciju, osobenost i postojanje. Za ovakva masovno izvršena zločinačka dela u Drugom svetskom ratu ustanovljen je novi, opšte prihvaćen naziv genocid koji do tada nije postojao. Ovaj naziv prvi je upotrebio prof. dr Raphael Lemkin koji je odmah bio prihvaćen i u Međunarodnom vojnom sudu u Nirnbegu 1946. godine.²

Pojam genocida, odnosno fizičko istrebljenje čitavih naroda, poznat je u raznim epohama ljudskog razvoja još od Starog veka pa sve do XX veka u raznim državama. Navešćemo samo neke, kao ilustraciju tih istrebljenja u raznim državama i u raznim vremenskim periodima.

Stari vek obilovao je ratovima i ratnim sukobima, a često se navodi primer istrebljenja jednog naroda za vreme Punskih ratova između Rima

² Raphael Lemkin: *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation – Analysis of Government – Proposals for Redress*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C. 1944, pp. 79-82.

i Kartagine, kada su Rimljani zauzeli grad Kartaginu i tom prilikom ubili najveći deo civilnog stanovništva preko 50.000 a grad su zauvek, u celosti razorili.³ Rimljani su, takođe, progonili i fizički uništavali na desetine hiljada hrišćana samo zato što su bili pripadnici zabranjene veroispovesti.

Srednji vek takođe obiluje velikim verskim ratovima u kojima se vrše masovna proganjanja i fizička istrebljenja svih lica koja ne poštuju katoličku veru. Poznato je sedam krstaških ratova u periodu od 1096-1270. godine, organizovanih radi navodnog oslobođenja Hristovog groba u Jerusalimu, a u stvari su bili osvajački ratovi koji su imali za cilj uništenje "nevernika" na Bliskom Istoku.

U ovu kategoriju spadaju kolonijalni ratovi koje su u Srednjem veku vodile kolonijalne države Španija, Portugalija, Engleska, Francuska, Holandija, Belgija i Italija u Americi, Africi, Aziji i u Australiji.

Nesumnjivo je da su najstravičniji rat posle Kolumbovog otkrića Amerike vodili u XVI veku španski konkvistadori, kada su u Srednjoj i Južnoj Americi fizički uništili tri domorodačka naroda i njihove civilizacije: Maja, Asketa i Inka što nesumnjivo predstavlja genocid.⁴

Takođe su genocid izvršili evropski osvajači Severne Amerike nad domorodačkim američkim Indijancima i taj genocid trajao je sve do kraja XIX veka. Engleski osvajači u Australiji takođe su izvršili genocid nad domorodačkim stanovništvom Abordžinima.

Turska je izvršila neviđen genocid nad Jermenima i Grcima od 1915. do 1919. godine, kada je ubijeno blizu 2 miliona Jermena i oko 300.000 Grka, a milion Jermena uspeo je da se spasi bekstvom u susedne države.⁵

Za razvoj međunarodnog krivičnog prava veoma je značajno suđenje najvećim nemačkim nacističkim vojnim i političkim funkcionerima pred Međunarodnim vojnim sudom u Nirnbergu od 20. XI. 1945. do 1. X. 1946. godine. Statut Međunarodnog vojnog suda u Nirnbergu propisao je u članu 6. za koja će krivična dela sud biti nadležan, svrstavajući ta krivična dela u tri glavne kategorije:

„Sledeća dela, ili bilo koje od njih, jesu zločini koji dolaze u nadležnost Suda i za koje je utvrđena lična odgovornost:

a) zločini protiv mira, to jest planiranje, pripremanje, započinjanje ili vođenje agresorskog rata ili rata kojim se krše međunarodni ugovori, sporazumi ili garancije, ili učestvovanje u nekom zajedničkom planu ili zaveri za izoršenje ma kog od navedenih dela; b) ratni zločini, to jest povrede ratnih zakona i ratnih običaja. Takoe povrede obuhvataju, ali se na njih ne ograničavaju, ubistvo, zlostavljanje ili

³ Biblija stari i novi zavet, Preveo Dr Lujo Bakotić, Dobra Vest, Novi Sad, 1990.

⁴ Branko Vukušić: *Drevna Amerika, Ko su zaista Varvari?*, Pešić i sinovi, Beograd 2012, str. 365-390.

⁵ Smilja Avramov: *Genocid u Jugoslaviji u svetlosti međunarodnog prava*, Politika, Beograd, 1992.

odvođenje na prinudni rad ili za koji drugi cilj civilnog stanovništva okupirane teritorije, ili u okupiranu teritoriju, ubistvo ili zlostavljanje ratnih zarobljenika, ili lica na moru, ubijanje talaca, pljačkanje javne ili privatne imovine, namerno razaranje gradova, varoši ili sela, ili pustošenje neopravdano vojnom potrebom; c) zločini protiv čovečnosti, to jest ubistva, istrebljenje, porobljavanje, deportacija i ostala nečovečna dela, izvršena protiv bilo kog civilnog stanovništva pre ili za vreme trajanja rata, ili proganjanje na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi u izvršenju ili u vezi bilo kojeg zločina koji spada u nadležnost Suda, bez obzira da li se time vrše ili ne vrše povrede zakona one zemlje gde su zločini izvršeni.”⁶

Tek posle završetka Drugog svetskog rata 1945. godine, na suđenju pred Međunarodnim vojnim sudom u Nirnbergu, međunarodna javnost mogla je da vidi koliki je masovni genocid izvršen od strane nacističke Nemačke i njihovih pomagača u okupiranim državama. Međunarodni Crveni krst iz Ženeve bio je sprečen od strane okupatora da poseti okupirane države i prikupi informacije i dokaze o zlostavljanju, mučenju i ubijanju civilnog stanovništva, ranjenika, ratnih zarobljenika i bolesnika.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija, koja je održana 9. decembra 1946. godine na predlog Kube, Indije i Paname, donela je rezoluciju broj 96/I kojom je genocid proglašen za međunarodno krivično delo: “Potresa ljudsku savest, nanosi velike gubitke čovečanstvu, koje je usled toga lišeno kulturnih i drugih doprinosa ovih ljudskih grupa, i protivi se moralnim zakonima, kao i duhu i ciljevima Ujedinjenih nacija. I zbog toga se potvrđuje da je genocid zločin po međunarodnom pravu, koji civilizovan svet osuđuje.”⁷

Nastanak Konvencije za sprečavanje i kažnjavanje zločina genocida iz 1948. godine

Saveznici su odlučili, odmah posle završetka Drugog svetskog rata, da se donese jedna međunarodna multilateralna Konvencija za sprečavanje i kažnjavanje zločina genocida. Nacrt navedene Konvencije napisao je prof. dr Raphael Lemkin, nesumnjivo jedan od najstručnijih međunarodnih pravnika u svetu u to vreme. Naime, prof. dr Raphael Lemkin prvi je upotrebio izraz „genocid”⁸ u svojoj knjizi 1944. godine pod tim nazivom. SAD su podržale Nacrt ove međunarodne Konvencije za sprečavanje i kažnjavanje zločina genocida, koji je prihvaćen od velikog broja država, te je dostavljen Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija na usvajanje.

⁶ *Zločini protiv čovečnosti i međunarodnog prava Nirnberska presuda i dokumenti o genocidu*, (prir.) Prljeta Lj. Službeni list SFRJ, Beograd, 1992, str. 39-40.

⁷ Milan Bartoš: *Međunarodno javno pravo I knjiga*, Kultura, Beograd, 1954, str. 387.

⁸ Videti opširnije u knjizi Raphael Lemkin: *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation – Analysis of Government – Proposals for Redress*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C. 1944.

Posle dvogodišnjih uobičajenih razmatranja, konsultacija i priprema sa svojim pomoćnim telima, Generalna skupština Ujedinjenih nacija, na trećem zasedanju u Parizu 9. decembra 1948. godine, donela je rezoluciju broj 260 A (III) kojom je usvojila Konvenciju za sprečavanje i kažnjavanje zločina genocida.⁹

„Konvenciju za sprečavanje i kažnjavanje zločina genocida“ iz 1948. godine su do 1. maja 2014. godine potpisale, pristupile ili ratifikovale 145 države, što nesumnjivo predstavlja vrlo impresivan broj. Prva država koja je ratifikovala ovu Konvenciju bila je Etiopija 1. jula 1949. godine. Velike sile potpisale su ili ratifikovale ovu Konvenciju - SSSR je potpisala 16. decembra 1949. godine, a ratifikovala 3. maja 1954. godine, SAD su potpisale 11. decembra 1948. godine, a ratifikovale 25. novembra 1988. godine, Ujedinjeno Kraljevstvo pristupilo je 30. januara 1970. godine, Francuska je potpisala 11. decembra 1948. godine, a ratifikovala 14. oktobra 1950. godine i Kina je potpisala 20. jula 1949. godine, a ratifikovala 18. aprila 1983. godine.

Jugoslavija je ovu konvenciju podržala i istu ratifikovala 29. avgusta 1950. godine, a na snagu je stupila 12. januara 1951. godine.¹⁰

Razmatrajući međunarodnu Konvenciju za sprečavanje i kažnjavanje zločina genocida iz 1948. godine, možemo konstatovati da je ista u ranijoj jugoslovenskoj a kasnije i u srpskoj međunarodno pravnoj i krivično pravnoj literaturi, relativno malo obrađivana. Ova Konvencija se uglavnom samo uzgred spominje u udžbenicima međunarodnog javnog prava, u udžbenicima krivičnog materijalnog prava i u komentarima Krivičnog zakonika. Očigledno je da je ova veoma važna, značajna i aktuelna problematika u našoj nauci i literaturi nedovoljno obrađana. U inostranoj literaturi postoji više knjiga, sistematskih radova, monografija, komentara, zbornika radova, članaka, osvrti i prikaza.¹¹

⁹ Nehemiah Robinson N. *The Genocide Convention its Originis and Interpretation*, Institute of Jewish affairs: World Jewish congress, New York, 1949.

¹⁰ Vladimir Todorović: *Ratno pravo i bezbednost 69. multilateralnih međunarodnih konvencija i drugih akata*, Službeni Glasnik, Beograd, 1999, str. 707-710.

¹¹ Raphael Lemkin: *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation – Analysis of Government – Proposals for Redress*, op.cit., pp. 79-82; Raphael Lemkin: *Genocide as a Crime under International Law*, American Journal of International Law No.43, Washington, DC, 1947, pp. 145-151; George A. Finch: *The Genocide Convention*, American Journal of International Law No. 43, Washington DC, 1949, pp. 732-738; Josef L. Kunz: *The UN Convention on Genocide*, American Journal of International Law No. 43, Washington DC, 1949, pp. 738-746; Payam Akhavan: *Enforcement of the Genocide Convention: A Challenge to Civilization*, Harvard International Law Journal No.8, Cambridge, 1995, pp. 229-258; Adrian Gallagher: *Genocide and Its Threat to Contemporary International Order*, Palgrave, London, 2013, pp. 13-50; Ervin Staub: *The roots of evil: The origins of genocide and other group violence*, Cambridge University Press, New York, 1992, pp. 8-11; William A.Schabas: *Genocide in International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, p. 198; William A. Schabas: *War crimes and human rights: essays on the death penalty, justice and accountability*, Cameron May 2008, p. 791.

Na osnovu člana 5. ove Konvencije za sprečavanje i kažnjavanje zločina genocida, strane ugovornice obavezne su da u svojim krivičnim zakonima, a u skladu sa svojim važećim ustavima propišu kao krivično delo genocid, a da će naročito propisati efikasne krivične sankcije koje će biti primenjivane prema licima odgovornim za genocid ili neko od drugih dela navedenih u članu 3. Da li su svih 145 država, potpisnica ove konvencije, predvidele u svojim krivičnim zakonima krivično delo genocid, nije nam poznato. To bi zahtevalo posebno istraživanje i bilo bi interesantno i za nauku međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava, videti kakve su sve formulacije dale razne države u svojim krivičnim zakonima ili posebnim zakonima, zatim, kakva je bila njihova primena u sudskoj praksi iz razloga što se zločni genocida i dalje vrše u raznim krajevima sveta.

Međunarodna Konvencija za sprečavanje i kažnjavanje zločina genocida iz 1948. godine predstavlja pravni osnov za određivanja krivičnog dela genocida u međunarodnom krivičnom pravu kao i u nacionalnim krivičnim zakonima, pa je prilika da se o ovoj veoma značajnoj Konvenciji u ovom radu makar i sumarno osvrnemo.¹²

Odmah da navedemo da ova Konvencija nije savršena i da je još prilikom njenog donošenja bilo dosta oprečnih mišljenja i stavova u pogledu postojećeg nacrtu Konvencije. Razume se da su u Konvenciji najvažniji članovi I, II i III u kojima se precizno formuliše i podrazumeva šta predstavlja krivično delo genocida.

Član I Konvencije je značajan i važan, jer daje definiciju genocida: "Strane ugovornice potvrđuju da je genocid, bilo da je izvršen u vreme mira ili rata, zločin međunarodnog prava i obavezuju se da će ga sprečiti i kazniti." Na osnovu ovog člana I precizirano je da genocid može biti izvršen u vreme mira ili u ratu i da se države obavezuju da će ga sprečiti i kazniti.

Dalje, u članu II navodi se dosta detaljna definicija genocida: „U ovoj konvenciji pod genocidom se podrazumeva bilo koje od niže navedenih dela, počinjenih u nameri da se potpuno ili delimično uništi kao takva neka nacionalna, etička, rasna ili religiozna grupa: a) ubistvo članova grupe; b) teška povreda fizičkog ili mentalnog integriteta članova grupe; c) namerno podvrgavanje grupe takvim životnim uslovima koji treba da dovedu do njenog potpunog ili delimičnog fizičkog uništenja; d) mere usmerene ka sprečavanju rađanja u okviru grupe; e) prinudno premeštanje dece iz jedne grupe u drugu.”

U članu III predviđeno je koja će se krivična dela kažnjavati kao genocidna, pa se navodi: "Biće kažnjiva sledeća dela: a) genocid; b) sporazum o izvršenju genocida; c) neposredno i javno podsticanje na

¹² U jugoslovenskoj, odnosno srpskoj literaturi, prvi je napisao veoma vredan i značajan rad Albert Vajs: *Zločin genocida u međunarodnom krivičnom pravu*, Beograd *Međunarodni problemi broj 1*, Beograd, 1949, str. 55.

izvršenje genocida; d) pokušaj genocida; e) saučesništvo u genocidu.”¹³ To su, nesumnjivo, najteža krivična dela kao i principi savremenog krivičnog prava uključujući pokušaj, saučesništvo, podstrekavanje kao i udruživanje u cilju izvršenja navedenih krivičnih dela.¹⁴

Svakako da je važan i značajan i član IV Konvencije koji predviđa: „Lica koja su izvršila genocid ili bilo koje drugo delo pobrojano u članu III biće kažnjena, bilo da su državni rukovodioci, službenici ili pojedinci.” Do sada, za izvršenje masovnih ratnih zločina načelno su bila odgovorna samo vojna lica, koja su izdavala naredbe ili su direktno izvršavala navedena krivična dela. Civilna lica su veoma retko pozivana na odgovornost. Ako civilno lice kao šef države, predsednik vlade, ministar, gradonačelnik ili bilo koje drugo civilno lice koje se nađe u ratnoj situaciji izdaje naredbe vojnim snagama za izvršenje raznih ratnih zločina, uključujući genocid, tada snosi punu krivičnopravnu odgovornost.

Kao što smo već naveli, još prilikom donošenja Konvencije bilo je oprečnih stavova i mišljenja na Nacrt Konvencije i to između delegacija Sovjetskog Saveza i zapadnih država Velike Britanije, Francuske, Belgije i SAD-a. Tih godina postojao je tzv. Hladni rat između zapadnih država koje su predvodile SAD i istočnih država sovjetskog bloka koje je predvodio Sovjetski Savez, tako da se taj Hladni rat manifestovao i u međunarodnim organizacijama uključujući i Ujedinjene nacije.

Jugoslovenska delegacija, koju je predvodio Glavni pravni savetnik Ministarstva inostranih poslova Jugoslavije prof. dr Milan Bartoš, zastupala je sledeće mišljenje: „1) Nedostatak je taj što je u Uvodu Konvencije trebalo navesti upadljivu uzročnu vezu između savremenog Genocida i fašizma i rasizma. Jer, u Uvodu se već navelo da je Genocid u svim periodima istorije nanosio velike gubitke čovečanstvu, da je razlog za donošenje ove Konvencije bio naci-fašizam, koji je Genocid usavršio i omasovio. Zatim, nedostatak je i to što se u Uvodu nije usvojilo gledište većine delegata koji su podvlačili da je Genocid zločin protiv čovečanstva. 2) Jedna od najvećih mana ove Konvencije je i to što u Konvenciju nije unet i kulturni genocid, odnosno sve radnje koje su sračunate na uništenje tekovina kulture, običaja ili religije jedne izvesne grupe, što je bilo predloženo od strane eksperata i branjeno od velikog broja delegata. 3) U članu III Konvencije predviđeno je za koja će se dela kazniti u vezi sa Genocidom, ali je propust da se tu reguliše i zabrana rasne, nacionalne i verske mržnje, što neminovno vodi ka pripremanju ili izvršenju Genocida. Neprihvatljiv je anglo-saksonski prigovor da bi zabrana takve propagande

¹³ Vladimir Todorović: *Ratno pravo i bezbednost* 69. multilateralnih međunarodnih konvencija i drugih akata, op.cit., str. 707-708.

¹⁴ Nehemiah Robinson N. *The Genocide Convention its Originis and Interpretation*, op.cit., pp. 19-21; John Quigley: *The Genocide Convention, An International Law Analysis*, Ashate Publishing Company, Burlington, 2006, pp. 88-121.

značila ograničenje slobode štampe i sputavanje slobodne misli. 4) U članu IV Konvencije izostalo je načelo Nirnberškog suda da je naredba predpostavljenog, pa čak i postojanje pravnog propisa na izazivanje izvršioca Genocida je kažnjivo. 5) U članu VII stav 1. Konvencije predviđeno je da se Genocid i druga dela koja su pobrojana u članu III neće smatrati kao politički zločin u odnosu na pitanje ekstradicije. U stavu 2. člana VII predviđeno je da se strane ugovornice obavezuju da u takvim slučajevima odobre ekstradiciju shodno svom zakonodavstvu i ugovorima koji su na snazi. Naš prigovor ovoj formulaciji je taj što je trebalo da piše da su sve države potpisnice dužne da izmene svoje zakonodavstvo ako ono na bilo koji način sprečava ekstradiciju izvršilaca genocidnih krivičnih dela. Ovako, ovaj član će biti slabost Konvencije i moći će da se u pogledu njegove primene različito tumači u praksi. 6) U članu XII Konvencije predviđena je takozvana kolonijalna klauzula, po kojoj kolonijalne sile mogu pristupiti Konvenciji samo za Metropolu, a ne automatski i za teritorije koje su im poverene. Ovo je krupan nedostatak Konvencije jer je očigledno da se Genocid vrši u tim kolonijalnim posedima. U zaključku naše delegacije navodi se da Konvencija efektivno osuđuje fizički i biološki genocid i da zahteva od država potpisnica da se bore protiv njega. Glavni nedostaci su: ne zabranjuje se kulturni Genocid, ne sprečava se propaganda za Genocid i što oslobađa kolonijalne sile od obaveze da ovu Konvenciju prošire i na svoje posede".¹⁵

Tadašnje kolonijalne države Velika Britanija, Francuska i Belgija protivili su se određenim predlozima od strane pojedinih država, pre svega, Sovjetskog Saveza da se u Konvenciju unesu rešenja koja su precizirala pojam Genocida. Tako su se ove kolonijalne države usprotivile predlogu da se u Konvenciju unese da postoji organska veza između naci-fašizma i drugih sličnih rasističkih teorija s jedne strane i Genocida s druge strane, obrazlažući svoj stav da se Konvencija ne odnosi na prošlost nego samo na budućnost.

Zatim, u pogledu kulturnog genocida koji je predlagan, kolonijalne države su se protivile navodeći kao razloge da kulturni genocid nije Genocid u pravom smislu reči, već da objekti kulturnog genocida spadaju više u domen zaštite prava čoveka uopšte i da je kao takav predmet zaštite osnovnih prava čoveka, ili da se donese posebna Konvencija o zaštiti manjina.¹⁶

Kolonijalne države usprotivile su se i predlogu da se raspuste organizacije koje imaju za cilj raspirivanje rasne, nacionalne i verske mržnje

¹⁵ Ministarstvo inostranih poslova Jugoslavije, Pravni savet, Pov. Br. 411449 od 8. juna 1950, Lična dokumentacija Alberta Vajsa u Jevrejskom istorijskom muzeju u Beogradu, Beograd, 1950.

¹⁶ Antonio Cassese: *International Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, 2005, pp. 110-111. navodi kao nedostatak i propust u Konvenciji da definicija genocida ne uključuje kulturni genocid (tj. Uništenje jezika i kulturnih grupa).

i kao razlog navode da je to protivno principu slobode štampe, govora u udruživanja.

U pogledu jurisdikcije suda koji bi sudio za krivična dela genocida, kolonijalne države, kao i veliki deo ostalih država sa SAD-om na čelu, bile su protiv da se isključivo prizna jurisdikcija domaćeg suda. Naveli su razlog da je Genocid međunarodni zločin i da za njegovo presuđivanje može biti nadležan i međunarodni krivični sud, jer kao zločin može biti izvršen samo uz saglasnost vlade. Ipak, pristali su na kompromisnu klauzulu u članu VI Konvencije, gde se predviđa i nadležnost nacionalnih sudova za one države na čijoj teritoriji je delo izvršeno ili pred međunarodnim krivičnim sudom koji će biti nadležan za one strane ugovornice koje po tome budu priznale njegovu nadležnost.

Tako je u članu IX Konvencije predviđeno u pogledu nadležnosti: "Sporovi između strana ugovornica, odnosno tumačenja, primene i izvršenja ove konvencije, podrazumevajući tu i sporove koji se odnose na odgovornost neke države po predmetu genocida ili bilo kojeg drugog dela pobrojanog u članu III, biće izneseni pred Međunarodni sud pravde, na traženje jedne od strana u sporu."¹⁷

Pred Međunarodnim sudom pravde je Bosna i Hercegovina 1993. godine podnela tužbu protiv Savezne Republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) zbog genocida.¹⁸ Zatim je Hrvatska pred Međunarodnim sudom pravde podnela tužbu protiv Srbije zbog genocida, a Srbija je uzvratila protivtužbom zbog genocida.

Jugoslavija je Konvenciju o sprečavanju u kažnjavanju zločina genocida ratifikovala 21. juna 1950. godine i u Krivičnom zakoniku koji je stupio na snagu 1. jula 1951. godine, u Glavi jedanaestoj Krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava, u članu 124. propisala krivično delo Genocid:

„Ko u nameri da potpuno ili delimično uništi neku nacionalnu, etničku, rasnu ili versku grupu, vrši ubistva ili teške povrede tela, ili vrši teško narušavanje fizičkog ili duševnog zdravlja članova grupe ili prisilno raseljavanje stanovništva, ili stavi grupu u takve životne uslove koji dovode do potpunog ili delimičnog istrebljenja stanovništva, ili primeni mere kojima se sprečava rađanje između pripadnika grupe, ili vrši prisilno preseljenje dece u drugu grupu, kazniće se strogim zatvorom najmanje pet godina ili smrtnom kaznom.”¹⁹

¹⁷ Vladimir Todorović: *Ratno pravo i bezbednost* 69. multilateralnih međunarodnih konvencija i drugih akata, op.cit., str. 708; Albert Vajs: *Zločin genocida u međunarodnom krivičnom pravu*, op.cit., str. 75. Nehemiah Robinson N. *The Genocide Convention its Originis and Interpretation*, op.cit., pp. 40-45.

¹⁸ Antonio Cassese: *International Criminal Law*, op. cit., p. 111.

¹⁹ Krivični zakonik sa uvodnim zakonom i objašnjenjima, Službeni list FNRJ (1951), Beograd, str. 60.

Pre donošenja Krivičnog zakonika Jugoslavije iz 1951. godine, u Jugoslaviji je održano čitav niz suđenja nemačkim, italijanskim, mađarskim i bugarskim ratnim zločincima kao i njihovim pomagačima koji su izvršili masovne ratne zločine u okupiranoj Jugoslaviji.²⁰ Pošto tada, od 1945. do 1951. godine, nije bio donet Krivični zakonik Jugoslavije sudilo se na osnovu Zakona o krivičnim delima protiv naroda i države koji je proglašen Ukazom Prezidijuma Narodne FNRJ od 16. jula 1946. godine.²¹ Navedenim Zakonom o krivičnim delima protiv naroda i države, u članu 3. stav 1. tačka 3. je bio propisan ratni zločin, koji je naveo samo najopštija dela ratnog zločina i to u skladu sa Moskovskim, Krimskim i Postdamskim deklaracijama, kao i u skladu sa Sporazumom o Međunarodnom vojnom sudu i Statutu tog suda. Pošto nisu nabrojana sva krivična dela ratnih zločina na kraju teksta ovog člana dodato je "ili ko izvrši drugo delo koje predstavlja ratni zločin." Iako u navedenom Zakonu o krivičnim delima protiv naroda i države nije postojalo krivično delo genocida, činjenica je da je u mnogim presudama koje su nominalno izricane izvršiocima ratnih zločina faktički bilo krivično delo genocida.²²

Nacrt Krivičnog zakonika FNRJ iz 1951. godine, koji je izradila Komisija sastavljena od pravnih stručnjaka, obradila je i krivično delo Genocida. Iz obrazloženja navedenog predloga krivičnog dela Genocida vidi se da se Komisija rukovođila tadašnjim najsavremenijim međunarodnim dostignućima iz ove oblasti, počev od radova prof. dr Rafaela Lemkina. Ovaj predlog Komisije je ušao u Krivični zakonik FNRJ iz 1951. godine.²³

Sadašnji i važeći Krivični zakonik Republike Srbije, u Glavi trideset četvrtoj pod nazivom "Krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom", u članu 370. sadrži krivično delo Genocid:

„Ko u nameri da potpuno ili delimično uništi neku nacionalnu, etničku, rasnu ili versku grupu kao takvu naredi da se vrše ubistva ili teške povrede tela ili teško narušavanje fizičkog ili duševnog zdravlja članova grupe ili da se grupa stavi u takve životne uslove koji dovode do potpunog ili delimičnog istrebljenja grupe ili da se primene mere kojima se sprečava rađanje između pripadnika grupe ili da se vrši prinudno preseljavanje dece u drugu grupu ili ko u istoj nameri izvrši

²⁰ Vladimir Žugić: *Ratni zločini okupatora i njihovih pomagača u Jugoslaviji 1941-1945. godine*, Prijepolje, 1998.

²¹ Jelena Lopičić-Jančić: *Ratni zločini protiv ratnih zarobljenika sudska praksa*, I.P. Vaša Knjiga, Beograd, 2005; Đorđe Lopičić: *Nemački ratni zločini 1941-1945. presude jugoslovenskih vojnih sudova*, Beograd, Službeni Glasnik, 2009.

²² Zbirka krivičnih zakona sa objašnjenjima, Službeni list FNRJ, Beograd, 1946.

²³ Objašnjenja uz Nacrt Krivičnog zakonika FNRJ-osnovna problematika, Drugo dopunjeno i izmenjeno izdanje, Beograd, 1951, str. 212-214; Đorđe Lopičić: *Nemački ratni zločini 1941-1945. presude jugoslovenskih vojnih sudova*, op.cit.

neko od navedenih dela, kazniće se zatvorom najmanje pet godina ili zatvorom od trideset do četrdeset godina.”²⁴

Umesto zaključka

Na kraju ovog kratkog članka možemo zaključiti da Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine nije savršena i da pored određenih nedostataka i propusta ipak ima veliki međunarodni politički i međunarodno pravni značaj. Jer, to je prvi put u dugoj ljudskoj istoriji da je jedna međunarodna multilateralna konvencija, koja je prihvaćena od strane najvećeg broja savremenih država, na zakonski način regulisala sprečavanje i kažnjavanje zločina genocida. Nesumnjivo je da je navedena Konvencija u potpunosti opravdala svoje postojanje za proteklih 66 godina od njenog usvajanja, pored ostalog što su države potpisnice unele u svoje krivično zakonodavstvo krivično delo genocida.

Bibliografija

- Akhavan Payam: *Enforcement of the Genocide Convention: A Challenge to Civilization*, Harvard International Law Journal No.8, Cambridge, 1995, pp. 229-258.
- Avramov Smilja: *Genocid u Jugoslaviji u svetlosti medjunarodnog prava*, Politika, Beograd, 1992.
- Bartoš Milan: *Međunarodno javno pravo I knjiga*, Kultura, Beograd, 1954.
- Biblija stari i novi zavet*, *Biblija stari i novi zavet*, Preveo dr Lujo Bakotić, Dobra Vest, Novi Sad, 1990.
- Cassese Antonio: *International Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, 2005.
- Finch A. George: *The Genocide Convention*, American Journal of International Law No. 43, Washington DC, 1949, pp. 732-738.
- Gallagher Adrian: *Genocide and Its Threat to Contemporary International Order*, Palgrave, London, 2013, pp.13-50.
- Krivični zakonik sa uvodnim zakonom i objašnjenjima, Službeni list FNRJ, Beograd, 1951.
- Krivični zakonik, Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009 i 121/2012, Beograd, 2012.
- Kunz L. Josef: *The UN Convention on Genocide*, American Journal of International Law No. 43, Washington DC, 1949, pp.738-746.
- Lemkin Raphael: *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation – Analysis of Government – Proposals for Redress*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C. 1944.

²⁴ Krivični zakonik, Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009 i 121/2012, Beograd, 2012.

- Lemkin Raphael: *Genocide as a Crime under International Law*, American Journal of International Law No.43, Washington DC, 1947. pp. 145-151.
- Lopičić Đorđe: *Nemački ratni zločini 1941-1945. Presude jugoslovenskih vojnih sudova*, Službeni Glasnik, Beograd, 2009.
- Lopičić-Jančić Jelena: *Ratni zločini protiv ratnih zarobljenika sudska praksa*, I.P.Vaša Knjiga, Beograd, 2005.
- Ministarstvo inostranih poslova Jugoslavije, Pravni savet, Pov. Br. 411449 od 8. juna 1950, Lična dokumentacija Alberta Vajsa u Jevrejskom istorijskom muzeju u Beogradu, Beograd, 1950.
- Objašnjenja uz Nacrt Krivičnog zakonika FNRJ-osnovna problematika, Drugo dopunjeno i izmenjeno izdanje, Beograd, 1951.
- Quigley John: *The Genocide Convention, An International Law Analysis*, Ashate Publishing Company, Burlington, 2006, pp.88-121.
- Robinson Nehemiah, *The Genocide Convention its Origins and Interpretation*, Institute of Jewish affairs: World Jewish congress, New York, 1949 .
- Schabas A. William: *Genocide in International Law*, Cambridge University Press, Cambridge: 2000.
- Schabas A. William: *War crimes and human rights: essays on the death penalty, justice and accountability*, Cameron May 2008, p.791
- Staub Ervin: *The roots of evil: The origins of genocide and other group violence*, Cambridge University Press, New York, 1992, pp.8 -11.
- Todorović Vladimir: *Ratno pravo i bezbednost 69. multilateralnih međunarodnih konvencija i drugih akata*, Službeni Glasnik, Beograd, 1999
- Vajs Albert: *Zločini genocida u međunarodnom krivičnom pravu*, Međunarodni problemi broj 1, Beograd, 1949.
- Vukušić Branko: *Drevna Amerika, Ko su zaista Varvari?*, Pešić i sinovi, Beograd 2012.
- Zbirka krivičnih zakona sa objašnjenjima, Službeni list FNRJ, Beograd, 1946.
- Zločini protiv čovečnosti i međunarodnog prava Nirnberska presuda i dokumenti o genocidu*, (prir.) Prljeta Lj. Službeni list SFRJ, Beograd, 1992, str. 39-40.
- Žugić V. (1988): *Ratni zločini okupatora i njihovih pomagača u Jugoslaviji 1941-1945. godine*, Prijepolje.

Prof. Jelena LOPIČIĆ JANČIĆ Ph.D.

CONVENTION ON PREVENTION AND PUNISHMENT OF THE CRIME OF GENOCIDE FROM 1948 - SOME LEGAL ISSUES

ABSTRACT

Genocide is one of the most serious crimes, which has unfortunately continuously been committed from the ancient times until the present day to a greater or lesser extent. It is evident that in the last two centuries (XIX and XX century) the genocide was committed to a greater extend, although at that time there were made a number

of international multilateral conventions signed and adopted by most modern countries, whose purpose was to prevent wars as well as rules that must be applied during the wars and armed conflicts. It is the fact that the League of Nations and the United Nations were unable to prevent the outbreak of many wars and armed conflicts, although war and armed conflicts were prohibited by the League of Nations and now by the United Nations Charter. After the horrors of the Second World War, when there were committed unseen mass war crimes against civilians, prisoners of war, wounded, sick and shipwrecked, including crimes of physical extermination of certain group of people: Jews, Slavs and Gypsies the international community, and the United Nations especially, adopted in 1948 the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. The obligation of the parties who signed the Convention was to enact in their legislations the crime of genocide. In this article the author has discussed and critically commented the Convention on the Prevention and Punishment of Crime of Genocide. It underlines that this Convention has an international, political and legal significance; despite some defects it has justified its existence and the best proof for that is that this Convention has been signed, ratified or adopted by 145 countries, which means most modern countries in the world.

Key words: Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, war, armed conflict.